

VILÁGSZEMLE

A VILÁGPOLITIKAI „TENGELEK“ MAI DILEMMÁI

Abban a viszonylagos szélcsendben, amely Csehszlovákia megszállása után bekövetkezett, napról-napra mindjobban megfigyelhető, hogy az európai tőkés nagyhatalmak politikája, minden látszólagos változások és „dinamikus“ mozdulatok ellenére, egy helyben mozog. A két „tengely“ (Berlin-Róma és London-Párizs) egymásról kölcsönösen kimutatják, hogy zsákuccába jutottak és — ezuttal mindkét oldalon igazat beszélnek. Mindaddig azonban, amíg ezt mindkét oldalon csak a *másik* oldalra vonatkoztatva ismerik el, amíg mindkét fél tehetetlensége és kiuttalansága *mindenki* előtt nyilvánvalóvá lesz, a sajtó és az ennek nyomában *vergődő* átlagolvasó véleményei két véglet között mozognak.

Az egyik véglet, mint mindig, a „megijedt kispolgár“, az erőszak sikere előtt mindig meghajló kislelkűek ijedezése, amely ikertestvére a „megindult kispolgár“-nak, a totális támadót és rombolót üdvözlő barna- vagy feketeinges ujjongásnak. Ez ikertípus véleménye így foglalható össze:

Az egyik: Lényegében nem történt semmi, nem változott semmi München óta. Az agresszív államok tovább foglalnak és újabb foglalásokkal ijesztenek, míg a nyugati demokráciák tovább kapitulálnak. Mindaz, amit ezek vezetői tettek és tesznek: az egyoldalú garancia-vállalások a veszélyeztetett kisebb államokkal szemben, a fegyverkezések gyorsítása, a nyugati államokban, a Daladier-kormány rendkívüli intézkedései, Anglia és Franciaország tárgyalásai biztos gazdasági tulsúlyukkal érik el céljaikat.

A másik véglet: Nagyjában minden rendben lesz már, Chamberlain, Daladier és Roosevelt megmutatták Hitlernek és Mussolininek, hogy további hódításaikat nem tűrik, a veszélyeztetett államok már biztosítva vannak, ami volt — volt, következik egy békés periódus. El felfogás szerint, amelyet a polgári és polgári-demokratikus sajtó egy része és ennek befolyása alatt az újságolvasók elég nagy tömege vall, Hitlerék „egy időre biztosították magukat“ és ha még többet akarnának, erről egyelőre le kellett mondaniok, különben az összes többi államok fegyveres ellentállásával találkozhatnak s el vannak veszve...

Az igazságot még csak a két véglet *között* sem kereshetjük, tekintve, hogy a kettő alapján egy-ugyanazon eszmekörnek felel meg.

Amilyen hamis és gyerekes a demokratikus államok teljes kapitulációjában való hit (vagy az attól való félelem), éppoly naiv a totális hatalmak „mindenhatóságá”-tól való félelem (vagy abba vetett hit). Minden felelős tényező tisztában van Németország és Olaszország sulyos bel- és külpolitikai helyzetével, amely egyrészt újabb és újabb kitérésekre kényszeríti a vezetőket, de amely ugyanakkor kilátástalanná, szinte lehetetlenné teszi számukra azt, hogy egy komoly ellenséggel szemben nagy háborúba kezdjenek. A németországi *belső* helyzetet illetőleg érdemes ideznünk pár hivatalos és félhivatalos adatot:

Németország államadósságai, amelyek évek óta belföldi forrásokból (a *honi* lakosság önkéntes, de főleg kényszer-hiteleiből) származnak, és amelyek hivatalos kimutatás szerint 1937 januárjától 1938 januárjáig 3600 millió márkával növekedtek, ugyanezen hivatalos összeállítás szerint mult év januárjától ez év januárjáig 9200 millió márkával növekedtek és összesen már huszonnyolc milliárd márkát tesznek ki. Ez hasonmása a mult háború végén (1917—18-ban) volt németországi pénzügyi helyzetnek, amikor a kölcsönök voltak egyetlen forrása. Az infláció, amely szintén a mult háború vége felé jelentkezett először, mint a fedezetlen, be nem váltott és senki által nem jegyzett bankjegykibocsátás következménye, a mai Németországban ismert és nagyarányú jelenséggé vált. Az árak, minden kényszerítő rendszabályok ellenére felfelé mennek. A *Daily Telegraph* berlini tudósítója írja április 15-én: „A nyilvános piacokon naponta láthatók heves jelenetek, mert az árak hirtelen emelkedtek és hiány van élelmiszerekben. Nagykereskedők és kisárusok, boltosok és vásárlók között heves vita folyik...”

Az áremelkedés folytán a munkások állandó béremelési mozgalomban vannak, a sztrájkok (amelyeket sokszor maguk a nemzetiszocialista munkásképviselek vagy a nemzetiszocialista pártba belépett baloldali elemek vezetnek) egymást követik, általános jelenséggé váltak. Ugyancsak háborúvégi jelenség a tulhajszolás és a felszerelések felújításának elhanyagolása: az ipari apparátus (gyárak, bányák, vasutak, stb.) nagyfokú leromlása. A *Wirtschaftskurve* c. folyóirat, amelyet a Frankfurter Zeitung ad ki gazdasági körök részére, elég sötét képet fest erről a jelenségről:

„Mind több (ipari) területen — írja a vezető közgazdasági orgánium — elégtelennek bizonyul az ipari kapacitás. A felszerelések hiányossága különböző az egyes szakmákban. Különösen drasztikus módon meglátszik a vasutaknál időlegesen előállott zavarokon, hogy egy tényleges hiányt nem lehet szervezéssel eltüntetni (*hinwegorganisieren*). Más jellemző példa: az áramhiány. Nem célszerű exportterveket kovácsolni, ha ezeket nem tudjuk teljesíteni.”

Műndezek a háborúvégi jelenségek még fokozottabb mértékben jelentkeznek a két háborúban is megrengetett olasz közgazdaságban és a dögvőrovason tengődő japán gazdasági életben. Ez utóbbiról egy amerikai megfigyelő, a *Foreign Office* c. folyóirat levelezője írja: „Az összes gazdasági ágak rendkívüli feszültségben vannak. Japán állami adóssága elérte 1938-ban a 16 milliárd jent. A nemháborús ipar csaknem a földön hever, a háború kezdete óta egy millió 300 ezer munkanélkülit dobott uccára. Minden dolgozó ember elítéli a háborút, amely ellen nemcsak munkások és parasztok lépnek fel, hanem a liberális tölkés polgárság is. Több száz polgári radikális vezető és több ezernyi munkás-aktivista került börtönbe.” Ezzel

szemben az *Erkölcsei Mozgósítás Nemzeti Ligá*-ja, amelyet a kormány a hangulat emelésére szervezett, a hivatalos szervek bevallása szerint teljes kudarcot vallott. Milyen kilátásokkal indul hát ez a Japán a nagy erővel éppen most kezdődő ellenoffenzíva letörésére? És milyen kilátásokkal kezdenének bele máris kimerült európai szövetségesei egy nagy és nehéz háborúba?

A német-olasz „sikerek“-től elkábult vagy pánikba-esett sajtó és ennek „kispolgári“ olvasója beszél az u. n. „Villámháborúról“, amellyel a német-olasz haditechnika egy csapással leteríti a „kivénült demokráciákat“. De erről szó se lehet. II. Vilmos is úgy számított, hogy a porosz hadsereg nagy helyzeti, technikai és szervezeti fölényével egyszerre („mire a falevelek lehullanak“) végez Franciaországgal és Angliával, még mielőtt az orosz segítség érvényesülhetne. Láttuk, hogyan sikerült: az első „villámgyors“ előmenetel után következett a négyéves álló háború és a német-osztrák csapatok mindenütt mélyen az ellenség területén állottak 1918-ban, amikor végső vereséget szenvedtek. Ma sem jobb a helyzet, sőt: a nyugati hatalmak katonai ereje ma aránylag sokkal nagyobb, mint volt 1914-ben, Szovjetoroszország gazdaságilag, katonailag és szervezetileg többszöröse a cári Oroszországnak, az akkor teljesen védtelen kis országok Németország körül ma állig felfegyverkeztek, Amerika készen áll a nyugati hatalmak segítségére és ezuttal előreláthatólag nem három és fél év után, de (amint maguk az amerikai vezetők mondják) talán három hónap múlva belekényszerül a háborúba. Ezen az óriási helyzeti és erőbeli túlsúlyon alig változtatnak valamit a támadó hatalmak kisebb-nagyobb terület-foglalásai és zsákmányai. Nagyon keveset változtat Olaszország szövetsége, amelynek lakosságát már ma izzó német-gyűlölet fűti, amelynek szárazföldjét szinte egy csapásra elszigetelheti és kiéhezetheti a ma is kétszeres-háromszoros fölényben lévő ango-francia-amerikai tengeri és légi-flotta és amelynek kormánya ma sem sokkal inkább hajlandó Berlint követni a kilátástalan „nagy ugrás“-ban, mint 1914-ben. Még kevésbé számíthat Berlin Japán segítségére, amelynek kormánya már ma minden alkalommal siet kijelenteni és bizonyítani, hogy „nem tartozik a totális államok blokkjához“ stb., hogy neki csak Kínával és Szovjetoroszországgal van számolni-valója, de nem kíván rossz viszonyban lenni Angliával és Amerikával.

Hosszú nehéz háborúról van szó — efelől nem kételkednek maguk a német katonai körök sem. Egy igen befolyásos német katonai író, *von Metsch* tábornok nemrég Berlinben megjelent *Wehrpolititik* (Hadipolitika) c. könyvében olvashatjuk:

„Senki se tudja, mily nehéz lesz a következő háború. De hogy nehéz lesz, azt már ma mindenkinek tudnia kell. Ezen keveset változtat a hatalmi növekedés. Akinek többje van, mint eddig volt, annak többet is kell megvédenie, mint eddig...“ — „Nem kell tulbecsülni a stratégiai rajtütés hatásának tartósságát! Ennek valószínű kezdeti sikerei nem biztosítják a végső sikert.“ Sőt: „A brutális béke-rontás csak a külpolitikai hadihelyzet kiélesítéséhez vezet.“ Ugyanakkor a szerző rámutat a háború belső társadalmi hatására is: „Már békeidőben bénítólag hatnak a hadseregre a társadalmi feszültségek. (Wehrlähmend). Háborúban azonban döntő hatásuk lehet. Hadipolitikai tévedés azt hínni, hogy a háború szükség-helyzetben a társadalmi szakadékok bezárulnak. Amint a fegyveres harc vál-

ságokon megy át (célzás a minden háboruban elkerülhetetlen vereségekre), *sokkal nagyobb annak veszélye, hogy az ellentétek kiélesednek.*"

*

Igy az imperializmus mindkét tábora súlyos dilemma előtt áll. A nyugati („demokratikus“) csoport dilemmája: vagy tovább kapitulál a másik csoport előtt, elősegíti annak erősödését és ezzel kimondja maga felett a halálos ítéletet, vagy pedig háborúval veri vissza és ezzel felidézni egyben a gyarmati népek és Középeurópa forradalmát.

A központi (totális) hatalmak dilemmája: újabb nagymérvű hódítások nélkül nem élhetnek tovább, sőt, végső fokon, csak az angol-francia világhatalom megdöntése és öröklése elégítheti ki őket, viszont a háborút, amely ehhez vezet, nem kockáztathatják; előre nincs más útjuk, mint a folytonos és végső „ugrás a sötétbe“, de vissza sincs út; a fegyverkezés lassítása, a háborús gazdálkodás átvezetése „normális“ gazdasági állapotba súlyos belső krízist és katasztrófát jelentene; a háborús gazdálkodásról és fegyverkezési tempóról nem mondhat le éppen akkor, amikor ellenfelei utólérhetetlen tempóban fogtak hozzá a fegyverkezéshez, viszont azt folytatni, és pedig úgy folytatni, hogy a tőkében, anyagforrásokban és emberanyagban messze felette álló nyugati ellenfelekkel szemben le ne maradjon, nem képes másképp, csak újabb és újabb erőszakos hódításokkal.

Mindkét csoportnak csak a harmadik félnek, a nemimperialista Kelet-európának és Ázsiának testén keresztül volna átmeneti, imperialista átvezető útja: ha együttes frontban mindenk előtt leverhetnék ezt a kolosszust, ezzel kikapcsolhatnák a világpolitika algebrajából azt a tényezőt, a forradalom szörnyű kérdőjelét, amely minden számítást megdönt, hogy aztán „végre egyedül“ vagyis zavartalan kettesben hozzáláthassanak a maguk világfelosztó háborújához. De erről belátható időn belül szó se lehet. Amellett, hogy Európa Nyugatán és Amerikában semmivel se lehetne a lakosság (hadsereg) előtt indokolttá tenni egy ilyen háborút azokkal szemben, akik békésen építik a maguk életét és senkit se bántanak, ennek a háborúnak is hosszúnak, nehéznek, kimerítőnek kellene lennie, amelyből, győztesen vagy leverve könnyen a forradalmat hozhatja haza a hadviselt népek tömege. És ha végül meg mernék kockáztatni a kormányok ezt a nagy, legnagyobb „ugrást a sötétbe“, ahhoz előbb együtt kellene lenniük, előbb félre kellene tenniük egymásközötti ellentéteiket. Viszont ezek az ellentétek ahelyett, hogy eltűnnének, hovatovább kiélesednek. Ime: még egy dilemma: az imperializmus egészének a dilemmája.

*

Ebben a történelmi konfigurációban, amelyben a béke lehetetlenné vált, de a háborúra még egyik fél se tudja rászánni magát, minden hatalom és hatalmi csoport részére csak rövid lejáratu, szinte naponként változó, zavaros, lavirozó kötéltánc-politika lehetséges, abban a reményben, hogy „majd csak hoz az idő valamit“, egy olyan eseményt, amely lényeges változást idéz elő a helyzetben és lehetővé teszi a döntő fordulatot egy véglegesebb megoldás felé.

Kiki a maga módján, a maga érdekeinek megfelelően és a maga módszereivel egyensúlyoz, taktikáz, manőverez:

Anglia és Franciaország a müncheni tervvel (Kelet felé irányítani a né-

met expanziót, háborút provokálni Hitler és Sztalin között és „semleges” pozícióból gondoskodni róla, hogy ez minél tovább tartson, hogy aztán a két kimerült ellenséget a maguk javára „intézzék el”, csődöt mondott és azt idézte elő, hogy a Szovjetek és Németország, külön-külön és „elveik fenntartásával” enyhítették az egymás ellen folytatott harcot: nem ültek fel a provokációknak. A müncheni tul egyoldalú taktikát egy kétoldalu, helyesebben kettős, párhuzamos-vonalu taktika követte, amely abból áll, hogy Németország *ellen* mozgósítja mindazon országokat, amelyek fenyegetett helyzetben vannak, garancia vállalásokkal, a Szovjettel való tárgyalásokkal és fegyverkezéssel sakkban tartja (illetve akadályozza abban, hogy erőszakkal, megkérdezés és ellenszolgáltatás nélkül tovább hódítson), de ugyanakkor minden lépésnél elég ajtót hagy nyitva arra, hogy Németország is érvényesíthesse — de csak „békés” uton — befolyását legalább annyira, hogy azonnali háborúra ne kényszerüljön. E taktika várható eredménye: Németország „megpuhulása” és — időnyeres. Ha elég hosszú ideig mehet ez így, Anglia és Franciaország főlénye a fegyverkezésben és befolyásban eléggé megnőhet ahhoz, hogy újból „felülről” összélhessen a totális államokkal, esetleg megtörje a tengely egységét is és akkor — majd meglátjuk, esetleg ott kezdjük, ahol elhagytuk... Ehhez a politikához csatlakozik, a semleges közvetítő szerepében, de valójában Hitler és Mussolini terjeszkedését *akadályozón*, az USA.

A totális államok csoportja e párhuzamos taktikára megfelelő, ugyancsak párhuzamos taktikával felel: kapva-kap minden neki meghagyott lehetőségen, éhesen ront be a nyitva hagyott ajtókon (Jugoszláviába, Romániába, Lengyelországba és az északi kis államokba), de ugyanakkor hatalmas csapatmozdulatokkal készül arra, hogy szükség esetén az első kedvező alkalommal újabb erőszakos csapással tegye semmivé ellenségeinek időközben felhalmozott gazdasági és fegyverkezési fölényét, amint Cseh és Morvaország megszállásával és az ott szerzett zsákmánnyal semmivé tette Anglia egy évi fegyverkezési akciójának minden előnyét.

Az elmondottakban benne van a „kivülálló harmadik”, a Szovjetunió várakozó és viszonylag tartózkodó politikájának magyarázata. A *Maisky formula*, amellyel ez az állam Londonban fellépett, igen egyszerű: „Amennyiben bárhol bárki fegyveres agresszió áldozatává lesz, az alulírott hatalmak kötelesek azonnal minden erejükkel a megtámadott segítségére sietni.” Ez lényegesen különbözik azoktól a garanciáktól, amelyek vagy a függetlenséget biztosítják a határok nélkül, vagy a terület épségét óvják a függetlenség említése nélkül és ezáltal oly nyulósak, hogy ütőerejük szinte a nullával egyenlő. Ennek elfogadása nemcsak a veszélyeztetett kisebb államoknak nyújt elegendő biztosítékot, hanem az aláírókat is biztosítja afelől, hogy nem támadhatják meg, illetve — egy újabb müncheni fogással nem uszítják ellene nyugati vagy keleti ellenségeit. Ugyanakkor eléggé összeforrasztaná a védekezők egységét ahhoz, hogy közös háború esetén egyiknek se — és főleg a minden imperialista hatalom által gyűlölt és rettegett kolosszusnak — ne kelljen attól tartania, hogy szövetségesei a közös ellenséggel titokban paktálnak, müncheni manőverrel ellene zudítják az ellenfél haderejének főtámadását, a különbéke és áruslás gondolataival kacérkodnak, szóval, hogy a becsületes végig-harcolás helyett azokat a fegyvereket használják, amelyeket a ma még mindig hatalmon lévő „müncheniek” oly előszeretettel őriznek árzenáljaikban...

Megállapíthatjuk tehát, hogy a végletes vélemények nem állják meg a helyüket. Amilyen balgaság azt hinni, hogy „minden rendben van már“, éppoly helytelen az állítani, hogy „semmi se változott“. Bár még távol állunk attól, hogy Anglia és Franciaország, akár a vörös veszélynek a Rajnáig való terjedését is kockáztatva, elszántan utját állják a tengely terjeszkedésének, a mai politika mégis lényegében különbözik a müncheni taktikától. A másik oldalon: bár ez az új taktika nagyon megnehezíti a nyílt fegyveres támadásokat és hódításokat, „rendben“ nincs még semmi, sőt, még csak most vált a helyzet igazán rendtelenné és mindaddig, amíg más helyzetben, más emberek más politikára nem szánják el magukat, állandóan tarthatunk váratlan kirobbanásoktól, kisebb-nagyobb „sötétbe-ugrásoktól...“ Más emberek — igen. Hogy a maiak, akik Münchenben is létrehozták, nem gondolnak valami határozott fordulatra, amely a háborút kockáztatva hajlandó megakadályozni a háborút, azt bizonyítja a legujabb jelszó, melyet a *Times* lanszírozott és a sajtó a világ minden táján nagy zajjal kapott fel: „Nem törödni semmivel! Dolgozni, üzleteket kötni — mintha semmi se történnék. A többit — bizzuk a kormányokra“. (K.)

AZ ANGOL-FRANCIA-OROSZ EGYEZMÉNY

Ami május folyamán világpolitikailag történt, mindaz egy történelmi célt látszik szolgálni — amennyiben a mai világpolitikában egyáltalán lehet összefogó célokról beszélni, — s röviden Európa és a világ átcsoportosításának kísérlete névvel jelölhető. Kísérlet arra, hogy a világháború óta kialakult hármascsoportosulás (1. demokratikus-békeakaró államok; 2. totális-háborús blokk és 3. Szovjet-szövetség) helyébe egy *kettős* csoportosulás álljon és ezáltal az eddigi napról-napra ingadozó és változó, a békét és háborút egyaránt kizáró helyzetből olyan új tisztultabb helyzet álljon elő, amelyben valami — békés vagy háborús — tartósabb politika lehetséges. Ki-kivel? Ez nemcsak a háborúnak, de a békének is a főkérdése. Nemcsak a háborúban, de a békében is — ami tulajdonképpen „háború, más eszközökkel“ — két félnek, két frontnak kell egymással szembenállnia; három front tartósan nem lehetséges.

Már München is ilyen kísérlet volt. Az ott létrejött négyes paktum célja is a két csoportra-osztás volt: egyik oldalon a négy imperialista nagyhatalom; a másikon a Szovjetunió és a feláldozott vagy feláldozandó kisállamok. A szeptemberi eseményekről, lord Runciman prágai szerepéről, Chamberlain berchtesgadeni, godesbergi és müncheni működéséről újabban közzétett okmányok igazolják, hogy mindezekben a tárgyalásokon, ahol egy közös szövetséges, Csehszlovákia feldarabolását és kiszolgáltatását döntötték el, a feláldozott állam keleti nagy védőjének képviselőit meg nem kérdezték s az egyetlen találkozon, amelynek célja a szovjet-képviselők informálása volt, Bonnet francia külügyminiszter csak azt közölte, amit a sajtóban is nyilvánosságra hoztak. Ha ehhez még hozzávesszük azokat, — amik főleg a Hodzsa- és Sirovy-kormányok tagjainak és a csehszlovák diplomatáknak most közzétett nyilatkozataiból kiderültek — hogy a többszörösen felvetett kérdésre, hogy a szovjetek hajlandók-e a megtámadott kis szövetséges segítségére sietni, a válasz minden

esetben határozottan igenlő volt, hogy e segítség konkrét végrehajtására a megfelelő utakat és módokat egy formálisan harmadik félel megkötött *ad hoc* megállapodás is biztosította; hogy a Lengyelországnak a tescheni fenyegetés miatt küldött ultimátum hatása alatt nemcsak Lengyelország mérsékelte magatartását, hanem a már akkor halódó Kisantant is fellélegzett és Magyarországot intette mérsékletre és végül, hogy mindezek ellenére a nyugati hatalmak nem a megtámadott védelmét, hanem annak feláldozását határozták el, — ugy tisztán áll előttünk, hogy a cél nem a béke biztosítása volt (ami éppen az együttes francia-angol-orosz nyomással lett volna elérhető), hanem: a *négyes paktum*, amely a Kelet- és délkeleteurópai kisállamok feláldozásával az említett kettős frontcsoporthozatást készítette volna elő.

Szükséges volt kitérnünk e multbeli eseményekre, hogy megérthessük Anglia, Franciaország és a Szovjetunió magatartását a folyamatban lévő tárgyalásokban, melyeknek egy francia-angol-szovjet együttműködés, a totális-támadók megfékezésére irányuló békefront létrehozása s ezen az alapon új átcsoportosítás a célja: *itt* a békét akaró nagy és kis államok védelmi frontja; *ott* az erőszakos hódításokat és a világ új felosztását akaró totális államok támadó csoportja.

Mondanunk sem kell, hogy a három szóbanforgó állam közül Anglia magatartása a döntő, helyesebben: attól függ az új frontalakulás létrejötte, annak kiterjedése, hatékonysága és tartóssága. Franciaország álláspontja eléggé világos: „Megyek, de neked is jönnöd kell“ — amit eléggé érvényre juttatott azáltal, hogy Angliát a saját szigetországa védelmét célzó tengeri és légi fegyverkezésen túlmenően az általános hadkötelezettség bevezetésére és olyan szárazföldi hadsereg megteremtésére kényszerítette, amivel a kontinensen is segítőleg közbeléphet. A Szovjetunió követelése ennél is egyszerűbb: semmi egyoldalúság — teljes kölcsönösség. De Anglia diplomáciája, képviselőinek minden harcias és mindentigérő nyilatkozatai ellenére, a hónapokig tartott tárgyalások alatt alig látszott lemondani arról, hogy „mások kaparják ki neki a forró gesztenyét“. Az angol javaslatok mind a mai napig nemcsak odairányulnak, hogy Lengyelország vagy Románia megtámadása esetén mások, főképpen a Szovjetunió viselje az ezeknek ígért segítség minden terhét, de azáltal, hogy a Szovjetunióval határos többi államoknak (Esztország, Lettország, Litvánia, Finnország) semmilyen garanciát nem nyújtott, nyitott ajtókat rezervált a Kelet és Északkelet felé irányuló német terjeszkedésnek és annak a lehetőségének, hogy (a totális államok ellen irányuló) megfelelő nyomás után más helyzetben és más ponton kezdhesse azt, amit Csehország megszállása után abba kellett hagynia: a müncheni politikának, a Kelet ellen irányuló négyes-politikának új változatát... Remélhetjük, hogy a szovjet diplomácia intranzigens magatartása, a francia és lengyel diplomácia közvetítése, a közvélemény sürgető türelmetlensége és főleg az ellentábor fenyegető készülődései (az olasz-német katonai szövetség megkötése első sorban) jobb belátásra készítetik Chamberlaint és Halifaxet és az egyezmény, amelynek közeli létrejöttét biztosra veszik, lehetővé teszi a három nagyhatalom szoros és fenntartás-nélküli együttműködését a béke megőrzésében és a támadó-kedvű totális blokk megfékezésében.

Az új frontalakulás létrejöttének egyik igen fontos eleme az angol-török egyezmény, amely egyben előzménye és következménye a békefront-

nak. Anglia és a Szovjetunió együttműködése valóban alig lett volna elképzelhető és még kevésbé megvalósítható Törökország közreműködése nélkül, amely kezébe tartja a Dardanellák szorosait, azt az egyetlen utat, amelyen át Anglia és Franciaország Fekete-tengeri szövetségeseit, elsősorban Romániát (s ezen át Lengyelországot is) megsegítheti s a Szovjetunió is flottájával a Földközi-tengeri angol-francia hajóhad segítségére siethet.

A készülő — és e percben talán már létre is jött — angol-francia-szovjet békevédő egyezményt nemcsak az angol-török megállapodás, de más egy-, két-, és többoldalu kötelezettség vállalások egészítik ki: a lengyel-angol kölcsönös védelmi szerződés, az angol megsegítési nyilatkozat Romániával és Görögországgal szemben, stb. Hatékonysága a Balkán-szövetségen keresztül még olyan országokig is elnyúlik, mint Jugoszlávia és Bulgária, amelyek mai és lokális helyzettségükben német- és olaszbarát politikára kényszerülnek. Oly kiterjedt, minden ízében átgondolt és differenciált, az egyes kisebb államok lokális és időleges érdekeit is fenntartó biztonsági és védelmi rendszer, amely nemcsak háború esetére biztosíthatja az abban érdekelt államok teljes fölényét és győzelmét, hanem egy tartósabb európai egyensulynak és békének is fenntartó gépezetévé válhat.

Ezzel a védőszerkezettel sem materiális (katonai és gazdasági) erőben, sem politikai és szociális hatékonyságban nem vetekedhetik az, amit a támadó tengely vele szembehelyez: az olasz-német katonai szövetség: a nyers katonai erőnek és nyers imperialista érdekeknek ez az éppoly szimp-la, mint népszerűtlen, társadalmilag erőtlen és gazdaságilag kilátástalan, mechanikus össze-szögezése, amely ugyszólván két ország zárt határai közé szorul és szigetelődik. Persze balgaság volna a német-olasz háborús szövetség létrejöttének jelentőségét tagadni. E lépéssel Olaszország, amely még pár évvel ezelőtt Strezában Angliával és Franciaországgal együttthaladt Németország ellen és még 1937-38-ban is Anglia felé kacsintgatott, hosszú időre a német imperializmus sorsához kötötte a sorsát. De éppoly vakság volna, ha nem vennők észre ennek a megöly sűrűen vastraverzelt építménynek keskeny és süppedékes alapzatát. Az épíletet magát kétségtelenül elég szilárdan összefogják annak összetevői: a két hatalmas, kitünően felfegyverzett hadsereg, a hatalmas hadiipar, a százszázalékos, totális (háborús) gazdasági és állami szerkezet mindkét országban és végül: a két „lemaradt“ és „kisemmizett“ imperializmus közös érdeke a világ új felosztásában. De mindenki látja az épület alapjainak rettenetes gyengeségeit is: 1. a két állam közismert szegénységét, főleg nyersanyag-forrásainak szörnyű elégtelenségét; 2. a két állam hódító törekvéseinek nyomasztó népszerűtlenségét (nemcsak a külvilág közvéleményében, hanem otthon is), amely népszerűtlenség nem utolsósorban az olasz lakosság kiolthatatlan német-ellenességében és a német lakosság ki-kirobbanó olasz-ellenes hangulatában nyer kifejezést; 3. a tengeri haderő teljes elégtelenségét arra, hogy az egyesült angol-francia-orosz flottákkal szembenállva megakadályozzák az Amerikából, Afrikából vagy akár Ázsiából való utánpótlást és végül: 4. a német-olasz tengely ugyszólván teljes elszigeteltségét, amely nem kismértékben éppen a többi gyengeségek következménye.

A támadó tengely külső gyengeségére nézve jellemző, hogy a német

és olasz diplomáciának minden arra irányuló kísérlete, hogy a többé vagy kevésbé semleges államokat a német-olasz tengely politikájának akár csak távolról és ködös formában is kedvező nyilatkozatokra bírja, csütörtököt mondott. Arra az „ártatlan“ német kérdésre, hogy veszélyeztetve érzik-e magukat Németországtól, a legtöbb kérdezett állam — ezek között Svájc és Hollandia, — kitérő választ adtak. A Roosevelttel táviratában felsorolt államok többségének (ezek között olyanoknak, mint Lengyelország, Románia és mások), fel se tették a kérdést. A német diplomácia meg nem támadási szerződésre irányuló ajánlatai az északi államok részéről válasz nélkül maradtak. Az egyetlen akvizíció eddig: a jelentéktelen szerepet játszó német-litván kereskedelmi szerződés és jószomszédsági nyilatkozat és az eddig még alig ható és hatásában az angol-román és francia-román kereskedelmi szerződések által keresztetett német-román gazdasági egyezmény. Mi több: a német-olasz tengely front-szélesítő törekvései igen halvány sikerrel jártak még azokban az államokban is, amelyek szövetségeseinek számítanak: Spanyolországban és Japánban.

Ami a tengely alapzatainak belső gyengeségét illeti, ennek eddigi szimptomáihoz újak jelentkeztek: a milánói és veronai tüntetések „Mussolini 1919-es programjának végrehajtásáért“, a düsseldorfi „Reinmetall“ üzemek alkalmazottainak fellépése: „Ha Essen és Krupp a német nehézipar szíve — mondotta újabban a DAF (Deutsche Arbeitsfront) egy vezetője, — ugy Düsseldorf és a „Reinmetall“ üzemek annak tüdeje“. Ez üzemek több tizezrenyi alkalmazottai újabban egy beszéd során, amelyet a gyárudvarokon összegyűjtött tömegnek az igazgatósági épületből megafonokon továbbítottak, igen hangos és ellenséges véleménynyilvánításokra került a sor, amelyet órák múlva sikerült lecsillapítani s végül az a tény, hogy mint az a nemrég Hamburgban készült és Amerikába szállított *Bolívar* hajóval történt, a német ipar termékeit a külföld mind sürbben utasítja vissza a felhasznált nyersanyagok silánysága miatt; magasrangú tiszteknek újabb tömeges elbocsátása; az adó-bonoknak, mint fizetési eszköznek bevezetése, stb., stb.

Mindennek tudatában vannak a tengely vezetői. Az ünnepségnek, amelyben a német és olasz sajtó és szónokok Cianot és az új szerződést részesítik, elég kétségbeesetten hangzik a vezérszava: „Zusammen schwimmen, oder zusammen untergehen“. — „Együtt uszni vagy együtt befuladni“. Maga Hitler, számottevő kijelentéseiben, elég mérsékeltnek mutatkozik, de különösen Mussolini, aki különben befelé oly magasztos tónusú turini beszédjében szükségesnek tartotta a külföld megnyugtatóására (és nem kevésbé: szövetségesei fékezésére) kijelenteni: „Jelenleg nincsenek Európában olyan kérdések, amelyek eléggé fontosak és sürgetők volnának ahhoz, hogy egy háborút igazolhatnának“. És végül, mind minden hasonló helyzetben, legjobban érzik és éreztetik a nagy és hosszú háborúra való felkészületlenségüket a német vezetők tisztikar tagjai, akik közül újabban *Loeb* repülő-tábornok, *Quade* és *Stülpnagel* nemrég kinevezett vezérkari tábornokokat és más 30 magasrangú tisztet bocsátottak el.

Ez ingadozásokkal azonos értelmű a szövetségeseknek, Franconak és Japánnak újabb ingadozása. Franco tábornok azzal, hogy a győzelem díszes ünnepségével egyidejűleg Angliával folytat beható tárgyalásokat egy nagyszabású hosszulejáratu kölcsön megszerzéséért és az ünnepi beszédek során főleg békés, építő-terveit helyezi előtérbe, eléggé tisztán kifejzi,

hogy egy német-olasz világhódító háborúban reá aligha lehet számítani. Ehhez nem annyira a spanyol katonai diktátorok jóakarata hiányzik, mint inkább az erejük és bizalmuk: amellett, hogy a hosszú polgárháború végletekig kimerítette Spanyolország belső erejét, hisz nehéz földrajzi helyzetében annak a biztos veszélynek tenné ki magát, hogy az angol, francia és amerikai hadiflották egy csapással elzárják Olaszországtól és Németországtól. Talán nem éppen alaptalan a párizsi jobboldali sajtónak az a híradása, hogy Göring tábornagnak tervbevett részvétele a madridi győzelmi ünnepségeken azért maradt el, mert a diszállványon helyét Pe-tain tábornagy, francia követ helye mögött jelölték ki.

Ami Japánt illeti, ennek helyzete és magatartása az európai totális tengellyel szemben nem kétséges. A most Berlinben és Tokióban egyidejűleg folytatott tárgyalások során Németország arra igyekszik rábírní távolkeleti „elvbartját“, hogy az antikomintern paktum katonai szövetségé alakítsák át. A nyomás eddigi eredménye: Japán visszautasító magatartása és — újabb kormányválság Japánban, amelynek kitörése a közel jövőben várható. Itt is arról van szó, hogy Japán számára mindennél fontosabb kínai háborúban és az esetleg ehhez csatlakozó szovjetellenes háborúban mennyire számíthat és számíthat-e egyáltalán európai barátai támogatására. És itt is nagy a súlya a belső gyengeségnek, a háborúban való kimerültségnek. Ez olymértvű, hogy bátran kimondhatjuk: Japán ma az imperialista államok világ-láncolatának leggyengébb gyűrűje és ha arra a kérdésre kellene felelnünk, melyek azok a területek, ahol a teljes társadalmi szakadás és átalakulás legelőbb bekövetkezhetik, bátran azt felelnők: Korea, Mandzsuria, Japán, Észak-Kína...

Mihez kezdenek hát a totális hatalmak e szorongatott helyzetükben? Egyesek szerint — és mind több vélemény ide összpontosul: — háborút kísérelnek meg. Kétségbeesési-háborút (Verzweiflungskrieg), villámháborút (Blitzkrieg) — még mielőtt a helyzet rosszabbodik, mielőtt az angol-orosz-francia együttműködés hatását megmutathatja és mielőtt a most rekrutált angol szárazföldi hadsereg kitanul és felszerődik. Mások szerint ellenkezőleg: Anglia és Franciaország indítják meg a preventív háborút: még mielőtt Németország vagy Itália újabb foglalással teszik próbára az új védelmisszövetséget. Danzigban vagy máshol. Amint nem látszik észszerűnek ez utóbbi feltevés, éppugy alig hihetünk abban, hogy a totális tengely a mai helyzetben kénytelen volna már a végső kétségbeesett — és kilátástalan kísérletre. Egyelőre — és még talán jó ideig — a német és olasz belső és külső helyzet, amely a háborút számukra kilátástalanná teszi, elég lehetőséget nyújt még arra, hogy háború nélkül továbbhuzzza létét és jobb alkalomra várjon és — végső szükségben — kisebb, veszélytelenebb „békés“ előretörésekkel próbálkozzék. Ilyennek látszik: Danzig. Egy német városban és környékén, amelyet ténylegesen máris Berlinből kormányoznak, állandó feszült légkört fenntartant, ezzel az otthoni közvéleményt ébren tartani és a morgást elnémitani, burkolt csapatszállításokkal egy államcsíny-félét (esetleg hirtelen népszavazást) véghezvinni és ilyen uton — megfelelő tapogatózások után — annak „békés“ csatlakozását merni — ez a legkisebb ellentállás útján való kísérletezés politikájának, amelyet Hitler követ, a következő lépése lehet. Angliától és Franciaországtól függ — megint Angliától és Franciaországtól — hogy ez Hitler számára lehetségessé válik-e vagy sem. Eddig minden eset-

re gyanus az, hogy a Times és a hivatalos angol diplomácia a danzigi kérdésben való békés megegyezést ajánlgatja Lengyelországnak, anélkül, hogy ugyanakkor megfelelő hangon rendre intené Németországot és hogy egyes jólcélzott hangok az angol-francia közvéleményben máris így teszik fel a kérdést: „Háborút — Danzigért?” (M.)

KÖZÉPEURÓPAI KÉRDÉSEK

A MAGYAR IPAR VÁLSÁGA

Kezdődött jó néhány hónappal ezelőtt a *L'Oeuvre* jólétesült Madame Tabouis-jának „leleplezésével”, mely szerint Németország és Magyarország között oly értelmű megállapodás jött létre, hogy Magyarország be rendezkedik Németország mezőgazdasági cikkeivel való ellátására, amivel szemben Németország iparcikkeket szállít Magyarországnak. Következett természetesen az érdekelt oldalakról a cáfolat, majd folytatódott Kunder Antal magyar kereskedelemügyi és iparügyi miniszter cikkével a *Neues Wiener Tageblatt*-ban, mely problematikusán taglalta a kérdést a „csupán gazdaságosan termelő ipar fenntartására” vonatkozólag. S most itt van gróf Teleki Pál magyar miniszterelnök választási programbeszéde, melyben bejelenti, hogy számot kell vetni a magyar gazdasági élet struktúra-változásával.

Miről van szó tulajdonképpen? Arról-e, hogy Magyarország beilleszkedik Németország „életterébe”, azaz lemondjon iparáról s vállalja ismét azt a szerepet, amelyet az Osztrák-Magyar Monarchiában betöltött, az őstermelő gyarmat szerepét? E kérdés természetesen erősen összefügg az aktuális politikai, sőt külpolitikai motivumokkal; legalább is a középeurópai politika legújabb eseményei élezték ki ilyen kategórikussá a problémát és sürgetik a döntést. De a probléma lappangó állapotában azelőtt is megvolt, csak hogy akkor maguk az érdekeltek is helyesebbnek vélték lappangó állapotban való tartását, minthogy felszínre kerülvén nagyon is világosoknak látszottak volna vonatkozásai. Most pedig, a politika szinpadára tolvá hazafias és egyéb színekben pompázó rivaldafények kápráztatják és vakítják el a nézők és látók szeméit.

A magunk részéről különböző okokból eltekintünk ezektől a fényektől. Nem kutatjuk, hogy a nyugati szomszédnak belpolitikájában alkalmazott eszközei érvényesülnek-e ebben a strukturaváltozásban vagy pedig a kölcsönös állampolitikai érdekek érvekké alátámasztott végzettszerű találkozásáról van szó. A gazdasági motivumok — bizonyára elvonatkoztatott, de bizonyára döntő voltának — szemmel tartásával vizsgáljuk a problémát és úgy véljük, hogy ebből a szempontból is két oldala van.

Az egyik az ipar kérdése, a másik a mezőgazdaságé. Adva van u. i. az ipar, melynek követelése eredetében egyértelmű volt az ország függetlenségének gondolatával, léte valóban viszonylagos függetlenséget jelentett és elvesztése bizonynyal maga után vonná a függetlenség megszűnését is. Az 1842-ben alapított *Országos Iparosegylet* az önálló és független magyar vámterület jelszava alatt igyekezett az ország piacát magának biztosítani és az 1844-ben Kossuth által megalapított *Védegylet* ezt a piacot akarta megszervezni. Hogy hogyan és mivé fejlődött volna a magyar ipar,